

Investigació en conservació del patrimoni cultural a Espanya: estat de la qüestió

La disciplina de la Conservació i Restauració s'està construint de manera paral·lela a la regulació dels ensenyaments i a la de la pròpia professió. Una generació de grups d'investigació que consolidin i innovin en aquest camp és fonamental per a aconseguir un nivell europeu de competitivitat i desenvolupament. L'aposta per la investigació ha de procedir de tots els agents involucrats en la protecció del Patrimoni, tant públics com privats i han de ser els investigadors doctorals els qui generin noves línies d'estudi. Sens dubte, per a propiciar aquests estudis d'investigació i que es materialitzin en tesis doctorals, s'ha de continuar en el camí de la sensibilització i l'elaboració de grups d'investigació estables que permetin desenvolupar objectius a llarg termini.

Research on conservation of cultural heritage in Spain: state of issue

The discipline of Conservation and Restoration is being shaped simultaneously with the regulation of its education. A generation of research groups strengthening and innovating in this area is essential to reach a European level of competitiveness and development. The stake for research should come from all involved agents in Heritage protection, public as well as private, and it should be the doctoral researchers generating new lines of study. Without any doubt, to propitiate these research studies and to materialize them into doctoral theses, we should continue on the path of awareness and development of steady research groups, which allow to develop long-term objectives.

Ana Galán Pérez, Llicenciada en Història de l'Art per la Universitat de Saragossa, Diplomada en Conservació i Restauració de Pintura per l'ESCRBCC i Doctoranda de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Sevilla.

Graduated in History of Art by the University of Zaragoza, Diplome in Conservation and Restoration by the ESCRBCC and PhD at the Faculty of Fine Arts of the University of Sevilla.

ana.galan@asoc-amma.es

Recherches
Les recherches archéologiques ont permis de découvrir une grande quantité de bijoux en or et en lapis-lazuli, ainsi que des objets en bronze et en cuivre. Ces objets sont exposés dans cette vitrine.

INTRODUCCIÓ¹

A l'actualitat s'estan generant els fòrums de debat i actuació necessaris per a la reflexió i la determinació de línies estratègiques d'investigació en conservació del patrimoni cultural. Tot i així, en el moment d'afrontar un doctorat en conservació i restauració són encara escasses les vies de comunicació i coneixement d'institucions, centres i línies a les quals subscriure's considerant per una part el desenvolupament curricular del doctorand i, per l'altra, les necessitats de protecció i salvaguarda del nostre patrimoni. El present article pretén oferir un estat de la qüestió de la investigació en conservació, fruit de les primeres jornades sobre investigació en conservació del patrimoni cultural a Espanya.

PRIMERES "JORNADAS D'INVESTIGACIÓ EN CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL A ESPANYA"

Considerem que aquest tipus de jornades són fonamentals per a clarificar l'estat de la qüestió, i sobretot per a oferir un ventall d'opcions i camí per a futures tesis doctorals en conservació i restauració. Adreçades tant al sector públic com al privat, les primeres "Jornades d'Investigació en Conservació del Patrimoni Cultural a Espanya"² s'emmarquen en el projecte europeu NET-HERITAGE,³ xarxa europea d'investigació aplicada al patrimoni tangible.

Exposició del patrimoni en un museu.
(Fotografia: Ana Galán)

RECONeixEMENT DE LA COOPERACIÓ

Resulta indispensable subratllar que el sentit que ha de prevaler en aquest tipus de trobades és un "conèixer per a col·laborar", ja que a més d'una panoràmica de l'actualitat de la investigació a Espanya, l'objectiu és propiciar futures col·laboracions i promoure el treball en xarxa de les institucions estatals que es dediquen a la investigació. L'aprofitament de recursos, infraestructures i, fins i tot, el coneixement d'un o un altre grup d'investigació són el pas següent a assolir després de la celebració d'aquest tipus de jornades. Sens dubte, una mera exposició dels treballs realitzats dels ponents desaprofitaria l'oportunitat d'interactuar en un futur, millorant qualitativament la cura del nostre patrimoni cultural. Aquesta és a més la finalitat de NET-HERITAGE, constituint-se la primera iniciativa important a nivell europeu per a unir esforços en la protecció del patrimoni cultural tangible.

ELS GRUPS D'INVESTIGACIÓ

A través de la panoràmica que s'ha ofert a les jornades, podem afirmar que els grups d'investigació a Espanya relacionats amb la conservació del patrimoni cultural tangible se circumscriuen als següents contextos:

- Per una part i liderant el grup d'agents dedicats a la Investigació, destaquem el Centre Superior d'Investigacions Científiques (CSIC). Des del CSIC s'han pre-

¹ Aquest article ha estat traduït de l'original en castellà per Anna González Rueda, alumna de tercer curs de l'especialitat de Conservació i Restauració de Pintura de l'ESCRBCC.

² Foren organitzades conjuntament pel Departament de Conservació i Restauració del Museu Reina Sofia, el Centre d'Investigacions Científiques (CSIC) i el Ministeri de Ciència i Innovació Espanyol. Adreçades a institucions, investigadors, professionals del sector i a estudiants, es van celebrar al museu els dies 17 i 18 de Març del 2010.

³ www.netheritage.eu

sentat ponències tan interessants com la del “Grup de Microbiologia i Patrimoni Cultural”, amb exemples com els de la cova d’Altamira i els mosaics d’Itàlica. També la del “Grup de Petrologia aplicada a la Conservació del Patrimoni”, en col·laboració amb la Universitat de Castella la Manxa. Igualment interessant, la xarxa temàtica⁴ del CSIC de patrimoni històric i cultural i la seva contribució a la conservació de patrimoni. La participació del CSIC ha estat considerable i així l’hem recollit a la taula de grups d’investigació.

- El segueixen els programes generats des de la universitat i els grups d’investigació constituïts dins de la mateixa (sent generalment personal investigador doctorat o becari qui el du a terme). La cooperació entre diferents centres universitaris afavoreix l’intercanvi de recursos, tecnologia i coneixements i, la panoràmica que han ofert universitats com València, Barcelona, Salamanca, Madrid, País Basc, Vigo, Oviedo i Jaén amb les seves diverses ponències, ho ha propiciat. Destaquem el projecte “Ideologia i Patrimoni a l’Espanya Contemporània”, de la Universitat d’Oviedo, per tractar-se d’una revisió dels criteris i les intervencions en recuperació i restauració de patrimoni històric després de la Guerra Civil espanyola, i per haver estat l’única representació de disciplina Humanística dins d’aquestes jornades. També el projecte “Campus⁵ d’Excel·lència Internacional en Patrimoni Cultural i Natural”, per a tenir com a objectiu la generació d’un fort sistema ciència-tecnologia-empresa al voltant del patrimoni i unir els esforços de bona part de les universitats andaluses que hi participen.

- A més de la universitat, els instituts de patrimoni i museus (sent personal funcionari del propi centre qui el desenvolupa), han ofert una perspectiva del seu funcionament i gestió interna referida als departaments d’investigació. Tant l’Institut de Patrimoni Cultural Espanyol (IPCE) com l’Institut de Patrimoni Històric Andalús (IPHA), han ofert una perspectiva de la seva experiència en el camp de la investigació des dels seus departaments. De la mateixa manera l’ha dut a terme en la seva ponència el museu Reina Sofia, el camp d’investigació del qual és la conservació d’art contemporani.

- També cal destacar la participació de l’empresa privada, la qual també forma equips d’investigació dins dels seus esquemes interns organitzatius. Així ho han plantejat des de l’empresa SIT i des del grup Labein-Tecnalia.

CONCLUSIONS

La investigació en conservació de patrimoni mou un col·lectiu important. La qual cosa s’ha pogut comprovar a les jornades, amb un balanç positiu de dos-cents cinquanta

participants entre ponents i assistents d’universitats, instituts de patrimoni, professionals i estudiants. Queda patèl, doncs, l’interès dels grups d’investigació per a donar a conèixer els seus treballs, la seva gestió, el seu personal i, en alguns casos, fins i tot el seu finançament.

Una important puntualització pel que fa a aquests grups és que, de les disciplines relacionades amb la investigació en conservació de patrimoni, podem destacar una major participació de l’àrea científica respecte de l’àrea humanística o social.

El propi NET-HERITAGE és un projecte que va en progrés respecte a la investigació en conservació del patrimoni i que és una crida al Ministeri de Cultura i al de Ciència i Innovació.

S’ha destacat la necessitat de cooperació institucional i de seguir treballant en aquesta línia. El treball en xarxa és un dels objectius del projecte europeu i s’ha tractat de remarcar al llarg de les jornades.

El fòrum de debat generat en les jornades ha reflectit les inquietuds dels participants. Per una part, destacar la situació de becaris i doctorands que participen en aquests i altres grups d’investigació al nostre país. La situació del personal investigador no està del tot regulada, queda encara camí a recórrer per tal que s’equiparin els perfils investigadors amb els dels companys europeus i la temporalitat dels projectes amb un principi i un final, fa que sigui difícil mantenir grups estables d’investigació. Es tracta, en definitiva, de la manca de projecció laboral un cop acabat el doctorat en les universitats. D’altra banda, també es va plantejar el desconeixement d’accés a aquests grups d’investigació, tant en formació doctoral, com en formació de postgrau. Es desconeix l’oferta de tercer cicle que hi ha al nostre país a causa que no hi ha massa difusió. Molt més desconeguda és l’oferta formativa dels altres països de la Unió Europea que ofereixen especialització en conservació de patrimoni.

En definitiva, hi ha indicis d’optimisme atès que es detecta una major sensibilització entorn del patrimoni i la seva conservació i es van finançant, des dels organismes governamentals, diversos projectes de conservació de patrimoni.

Indiscutiblement, la investigació i els qui s’hi dediquen, els investigadors, constitueixen un suport fonamental per al correcte esdevenir de la disciplina de la conservació i restauració. L’activitat professional i l’estudi de la disciplina han d’anar de la mà, és per això que hem de propiciar la creació de grups d’investigació des del col·lectiu dels conservadors i restauradors. Tasca complexa, encara que el camí ja ha començat. Continuem construint la nostra disciplina

⁴ www.rtphc.csic.es

⁵ www.ceipatrimonio.es

⁶ Els perfils professionals i la seva representació en els grups d’investigació de vegades no han quedat recollits en les jornades. Per això demanem disculpes, atès que no sabem quin paper juguen en el seu grup d’investigació.

⁷ Distingim dues maneres de denominar les ponències: per una part, les que consten amb un enunciat en el programa de les jornades, i per una altra, les que fan referència als temes que han seguit. Els recollim en la taula fidelment.

GRUPS D'INVESTIGACIÓ EN CONSERVACIÓ DE PATRIMONI //

INSTITUCIÓ ⁶	ÀREA	ÀMBIT	PONÈNCIA ⁷
THE GETTY INSTITUTE <i>Shin maekawa, senior scientist</i>	Multidisciplinari	Ciències aplicades a la conservació i restauració	Investigació científica i col·laboracions multidisciplinàries en projectes de camp de l'institut getty.
MNCARS Museu reina sofia <i>Arianne Vanrell, dra. Dpt. C/r.</i>	Conservació i Restauració	Experiència en investigació	l'experiència del dpt. De c/r en la participació i difusió de projectes d'investigació (per a garantir la conservació de les seves obres a través de l'increment de la seva comprensió).
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA. Institut universitari de restauració de patrimoni <i>Teresa Doménech</i>	Conservació i Restauració	Cestió del centre	l'institut de restauració de la universitat politècnica de valència com a exemple de gestió.
UNIVERSITAT DE BARCELONA Facultat de bbaa Grup de c/r del patrimoni <i>Gemma Campo Francés</i>	Conservació i Restauració	Topics 5 i 6	Topic 5. Avaluació de tractaments i materials utilitzats en conservació en el present i en les dècades recents, assessorant sobre la seva sostenibilitat i futures conseqüències.
			Topic 6. Alteració i conservació de materials amb especial interès en materials moderns utilitzats en art contemporani i arquitectura i també com a emmagatzematge d'informació cultural (cd, vídeo, etc.).
CSIC Institut de recursos naturals i agrobiologia de sevilla Grup de microbiologia i patrimoni cultural <i>Leónila Laiz Trabajo</i>	Biologia	Topics 1, 2 i 9	Topic 1. Assessorament mediambiental i control mediambiental (contaminació, canvi climàtic, risc sísmic).
			Topic 2. Investigació dels mecanismes de deteriorament per a establir estratègies de conservació preventiva.
			Topic 9. Consultora i sistema d'informació geogràfica per a la protecció i la gestió del patrimoni cultural tangible
CSIC-UCM Grup de petrologia aplicada a la conservació del patrimoni Institut de geologia econòmica <i>Rafael Fort González</i>	Geologia	Topics 1-5 i 10	Topic 1. Assessorament mediambiental i control mediambiental (contaminació, canvi climàtic, risc sísmic).
			Topic 2. Investigació dels mecanismes de deteriorament per a establir estratègies de conservació preventiva.
			Topic 3. Instruments de control i mesura, i el seu ús i manipulació pels usuaris.
			Topic 4. Innovació en materials i tecnologies per a la conservació i manteniment.
			Topic 5. Avaluació de tractaments i materials utilitzats en conservació en el present i en les dècades recents, assessorant sobre la seva sostenibilitat i futures conseqüències
			Topic 10. Patrimoni cultural contemporani en l'espai físic.
CSIC Xarxa temàtica de patrimoni històric i cultural <i>Cesáreo Saiz Jiménez</i>	Patrimoni Cultural	Xarxa temàtica	La xarxa temàtica del csic de patrimoni històric i cultural i la seva contribució a la conservació del patrimoni.
CSIC Institut de química física rocasolano Grup làsers i nanotecnologia per al patrimoni cultural (lanapac) <i>Marta Castillejo Striano</i>	Química Física	Topics 3 i 4	Topic 3. Instruments de control i mesura i el seu ús i manipulació pels usuaris.
			Topic 4. Innovació en materials i tecnologies per a la conservació i manteniment.
Unitat associada Química de l'estat sòlid Universitat de salamanca Irnasa-csic <i>Adolfo Carlos Iñigo Eloy Molina Ballesteros</i>	Química	Topics 2,3 i 5	Topic 2. Investigació dels mecanismes de deteriorament per a establir estratègies de conservació preventiva.
			Topic 3. Instruments de control i mesura, i el seu ús i manipulació pels usuaris.
			Topic 5. Avaluació de tractaments i materials utilitzats en conservació en el present i en les dècades recents, assessorant sobre la seva sostenibilitat i futures conseqüències.

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE MADRID Servei de conservació, restauració i estudis científics del patrimoni arqueològic <i>Joaquín Barrio Martín</i>	Conservació i Restauració d'Arqueologia	Topic 5	Topic 5. Avaluació de tractaments i materials utilitzats en conservació en el present i en les dècades recents, assessorant sobre la seva sostenibilitat i futures conseqüències.
CSIC Centre nacional d'investigacions metal·lúrgiques Dpt. D'enginyeria de materials, degradació i durabilitat. <i>Emilio Cano Díaz</i> <i>Daniel de la Fuente García</i>	Enginyeria	Topics 1-3 i 5	Topic 1. Assessorament mediambiental i control mediambiental (contaminació, canvi climàtic, risc sísmic).
			Topic 2. Investigació dels mecanismes de deteriorament per a establir estratègies de conservació preventiva.
			Topic 3. Instruments de control i mesura i el seu ús i manipulació pels usuaris.
			Topic 5. Avaluació de tractaments i materials utilitzats en conservació en el present i en les dècades recents, assessorant sobre la seva sostenibilitat i futures conseqüències.
IAPH Centre d'investigació i anàlisi <i>Rosari Villegas</i>	Conservació i Restauració de Patrimoni	Experiència en investigació	Investigació en conservació del patrimoni cultural en l'institut andalús de patrimoni històric.
LABEIN-TECNALIA Grup patrimoni històric <i>Oihana García Mercero</i>	Conservació de Patrimoni	Experiència en investigació	El grup labein-tecnalia. Intervencions en patrimoni.
UNIVERSITAT DEL PAÍS BASC Dpt. Química analítica <i>Juan manuel madariaga</i>	Química	Topics 1-8	Ibea-ikerkuntza eta berrikuntza analitikoak. Analytical research and innovation.
UNIVERSITAT DE VIGO Grup teledetecció i fotogrametria properes <i>Pedro Arias Sánchez</i>	Ciències aplicades	Topics 8 i 9	Topic 8. Sistemes i tecnologies de seguretat en museus, arxius i per al moviment d'objectes artístics.
			Topic 9. Consultora i sistema d'informació geogràfica per a la protecció i la gestió del patrimoni cultural tangible.
INSTITUT DE PATRIMONI CULTURAL D'ESPANYA Àrea de laboratoris <i>Marián del Egado</i>	Conservació de Patrimoni	Experiència en investigació	Investigació en conservació del patrimoni cultural en l'institut de patrimoni cultural d'espanya.
SIT Transports internacionals Projecte europeu propaint <i>Guillermo Andrade López</i>	Manipulació de Patrimoni	Topic 8	Topic 8. Sistemes i tecnologies de seguretat en museus, arxius i per al moviment d'objectes artístics.
UNIVERSITAT D'OVIEDO Ideologia i patrimoni a l'espanya contemporània (ipecc) <i>Maria Pilar García Cuetos</i>	Història	Topic 5	El Grup d'Investigació IPEC i les seves experiències.
			Topic 5. Avaluació de tractaments i materials utilitzats en conservació en el present i en les dècades recents, assessorant sobre la seva sostenibilitat i futures conseqüències.
UNIVERSITAT DE JAÉN Vicerectorat d'investigació, desenvolupament tecnològic i innovació <i>Mª Ángeles Peinado Herreros</i>	I+D	Topic 11	Projecte campus d'excel·lència internacional en patrimoni cultural i natural.
			Topic 11. Estudis pre-normatius per a garantir la protecció i la gestió del patrimoni cultural tangible.